

Ekonomická a finančná gramotnosť ako súčasť manažérskych zručností absolventov vysokých škôl

Economic and Financial Literacy as Part of Managerial Skills of Graduates

Miroslava Szarková

Abstract: *Currently, experts of different education and different professions enter management positions, which can result and often also results in not always adequate decisions and practices in the field of financial and economic management of enterprises. The paper analyses the importance and necessity of increasing economic and financial literacy as part of managerial skills. It focuses on the rationale of economic and financial literacy, particularly among graduates of different, non-management study programs who are in managerial positions, respectively who are in preparation process for managerial positions. It shows the fact that the economic and financial literacy is a complex managerial skill that in addition to training in management disciplines includes economic, legal, and socio-psychological knowledge and skills. The presented paper originated as part of the project VEGA 1/0662/15.*

Key Words: *Economic Literacy; Financial Literacy; Managerial Skills.*

Abstrakt: *V súčasnej dobe vstupujú do manažérskych pozícií odborníci rôzneho vzdelania a rôznych profesií, čo môže mať, a často aj má za následok prijímanie nie vždy adekvátnych rozhodnutí a postupov v oblasti finančného, ako aj ekonomického riadenia podnikov. Príspevok analyzuje význam a potrebu zvýšenia ekonomickej a finančnej gramotnosti ako súčasti manažérskych zručností. Zameriava sa na zdôvodnenie ekonomickej a finančnej gramotnosti, hlavne u absolventov rôznych, nemanadžérskych študijných programov, ktorí sú v manažérskych pozíciách, respektíve ktorí sa na výkon manažérskych pozícií pripravujú. Poukazuje na skutočnosť, že ekonomická a finančná gramotnosť je komplexná manažérska zručnosť, ktorá okrem vzdelania v manažérskych disciplínach obsahuje tiež ekonomické, legislatívne a sociálno-psychologické poznatky a vedomosti. Predložený príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0662/15.*

Kľúčové slová: *Ekonomická gramotnosť; finančná gramotnosť; manažérske zručnosti.*

Úvod

Ekonomická gramotnosť, respektíve jej úroveň, v zásade predstavuje určitú meradlo profesionálnych zručností manažérov, ktorí sú absolventmi iných ako manažérsky orientovaných študijných programov. V podstate je odrazom toho, ako absolventi iných študijných programov chápu ekonomické a s nimi súvisiace legislatívne faktory, ktoré významne ovplyvňujú ich profesionálne pôsobenie, najmä ich rozhodnutia vo vzťahu k riešeniu prítomných problémov, ako aj vo vzťahu k riešeniu budúcich problémov. Viacerí autori¹ v tomto zmysle uvádzajú, že medzi chápaním ekonomických a s nimi súvisiacich legislatívnych faktorov pôsobiacich v určitom konkrétnom hospodárskom prostredí a ekonomickým rozhodovaním a nasledujúcim ekonomickým konaním existuje priama závislosť: čím je vyššia úroveň ekonomickej gramotnosti manažérov, tým je vyššia kvalita ich rozhodnutí, a to z krátkodobého, ako aj z dlhodobého hľadiska. Z uvedeného aspektu je pre profesionálne pôsobenie manažérov, ktorí vyštudovali iné študijné programy a študijné odbory, úroveň ich ekonomickej gramotnosti dôležitým faktorom, ktorý je potrebné nielen sledovať, ale i rozvíjať. Zároveň je to faktor, ktorý je významný tiež pri výkone rôznych funkcií, ktoré sa už nevzťahujú len na vykonávanie určitej manažérskej pozície, ale majú verejno-spoločenskú podstatu.²

Ekonomická gramotnosť sa v odbornej literatúre vymedzuje ako podstatný/fundamentálny základ manažérskych zručností, pričom tvorí súčasť tzv. slack resources, latentných, skrytých zdrojov/potenciálu človeka, ktoré sa aktivujú v neštandardných situáciách a vyžadujú rýchle prepojenie vedomostí, skúseností a zručností z rôznych odborov tak, aby sa na základe prispôsobovania a inovovania podmienok dosiahlo optimálne ekonomické rozhodnutie a riešenie. Z uvedeného pohľadu je ekonomická gramotnosť súčasťou metakvalifikácie,³ širokého kvalifikačného profilu, ktorý je nad rámec aktuálnej odbornej kvalifikácie spojenej s konkrétnym pracovným miestom. Povedané inými slovami, každá profesia vyžaduje v rôznej miere na jej úspešné vykonávanie disponovať ur-

¹ Bližšie pozri SIVÁK, R. et al. *Slovník znalostnej ekonomiky*. 1. vyd. Bratislava: Sprint dva, 2011. 434 s. ISBN 978-80-89393-45-9.

² Bližšie pozri MATKOVČÍKOVÁ, N. Motivácia k stabilizácii mladých nadaných manažérov. In: L. ZAJAC, E. LETOVANCOVÁ, E. LISÁ a M. MACEJKA, eds. *Mladý nadaný manažér typu High-Potential v sociálnom systéme organizácie*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2011, s. 279-291. ISBN 978-80-223-3034-3.

³ Bližšie pozri BONN, G. *Personalmanagement und Kreativität von Unternehmen: Der Einfluss von personalpolitischen Maßnahmen auf die Innovationsfähigkeit*. 1. Aufl. Wiesbaden: Springer, 2002. 262 s. ISBN 978-3-8244-7676-3.

čitou úrovňou ekonomickej gramotnosti. Daná požiadavka zvlášť platí pre výkon manažérskych pozícií všetkých typov a vo všetkých oblastiach hospodárskeho života, nakoľko práve v týchto oblastiach stále pretrváva „stará“, v súčasnosti už, možno povedať, škodlivá predstava, že najlepší odborník v danom odbore bude aj najlepším manažérom. Slovenská prax pri výbere a obsadzovaní manažérskych pozícií je taká, že napríklad najlepší chirurg sa stane riaditeľom nemocnice a okolie od neho očakáva, že bude tiež najlepším manažérom. Často sa však stane pravý opak – najlepší chirurg počas vykonávania manažérskej pozície doslova stratí podstatnú časť svojich zručností v oblasti chirurgie a nenadobudne žiadne excelentné zručnosti v oblasti manažmentu. Z hľadiska jeho osobnostného a kariérneho rozvoja ho vykonávanie manažérskej pozície podstatne „spriemerní“ ako odborníka; inými slovami povedané, strata, ktorú utrpí v oblasti chirurgických a medicínskych zručností, nebude vykompenzovaná zručnosťami, ktoré nadobudne väčšinou laickým prístupom k riešeniu manažérskych úloh na pozícii výkonného manažéra.⁴ Preto sa ukazuje potreba začleniť do štúdia neekonomických študijných odborov štúdium manažmentu, ktoré by v sebe spojilo predmety ekonomické, legislatívne a sociálno-psychologické, s akcentom na predmetnú oblasť, prípadne segment hospodárstva.

V Slovenskej republike je otázka úrovne ekonomickej gramotnosti obzvlášť dôležitá, a to z viacerých aspektov. Jedným z hlavných aspektov je úroveň ekonomickeho vzdelávania, respektíve otázka, do akej miery ekonomicke vzdelávanie zabezpečuje potrebnú úroveň ekonomickej gramotnosti u svojich absolventov.⁵ Druhým aspektom je skutočný stav, že pozície, kde sa vyžaduje určitá úroveň ekonomickej gramotnosti, sú obsadzované uchádzačmi, ktorí nemajú ekonomicke vzdelanie a u ktorých možno predpokladať nie celkom dostatočnú úroveň ekonomickej gramotnosti, v rámci ktorej prevažujú laické predstavy o ekonomike

⁴ Poznámka: Do manažérskych pozícií vstupujú odborníci z rôznych profesií, ktorí sú absolventmi rôznych, nemanadžérskych študijných programov; napríklad výborný chirurg, absolvent študijného odboru všeobecné lekárstvo, sa stane primárom, riaditeľom zdravotníckeho zariadenia a podobne a v uvedenej funkcii/pracovnej pozícii má odrazu riešiť problémy, ktoré sú rýdzo finančné, manažérske, ktoré vyžadujú rozumieť legislatíve a podobne. Riešenie takýchto problémov, ktoré sú často každodenné, vyžaduje vzdelanie v manažérskych disciplínach, ktoré v sebe spájajú ekonomicke, legislatívne a sociálno-psychologické pohľady, poznatky a vedecky overené postupy a metódy aplikovateľné na ich zdlanie.

⁵ Bližšie pozri MATULČÍKOVÁ, M. a J. MATULČÍK. *Vzdelávanie a kariéra*. 1. vyd. Bratislava: Ekonóm, 2012. 255 s. ISBN 978-80-225-3472-7.

a finančnej zodpovednosti. Uvedená skutočnosť sa týka najmä verejnej správy, kde v súčasnosti pôsobí len približne 12 % ekonomicky vzdelaných manažérov.⁶ Výsledkom takejto „úrovne ekonomickej gramotnosti“ sú nepochybne aj údaje o čerpaní eurofondov, o narábaní s verejnými financiami a podobne.

Vymedzenie obsahu a štruktúry pojmu ekonomická gramotnosť

Pojem ekonomická gramotnosť sa v odbornej literatúre skúma v dvoch základných rovinách. V rámci prvej roviny sa skúma ako entita, ktorá je nenahraditeľná pre výkon ekonomických rozhodnutí. V druhej rovine sa skúma ako entita, ktorú možno dosiahnuť ekonomickým vzdelaním. Na základe uvedeného je ekonomická gramotnosť všeobecne vymedzená ako súbor ekonomicko-právnych poznatkov, vedomostí a zručností, ktoré platia pre konkrétne podnikateľské prostredie, v ktorom jednotlivé ekonomické rozhodnutia uskutočňuje, a to v rozličnom postavení/role, napríklad „ako spotrebiteľ, zákazník, výrobca, zamestnanec, zamestnávateľ, obchodník, vlastník, podnikateľ, platca dane, konkurent, investor, zmluvný partner, atak ďalej.“⁷ V konkrétnych situáciách, ktoré vyžadujú prijať ekonomické rozhodnutie, predstavuje ekonomická gramotnosť komplexnú zručnosť založenú na poznatkoch a skúsenostiach jednotlivca, ktorá mu umožňuje vybrať z rôznych alternatív, ktoré sú mu v eko-

⁶ Bližšie pozri MACH, P. et al. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2005*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2005. 702 s. ISBN 80-224-0882-4; MACH, P. et al. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2006*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2006. 680 s. ISBN 80-224-0937-5; BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2007*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2007. 688 s. ISBN 978-80-224-0990-2; BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2008*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2008. 680 s. ISBN 978-80-224-1053-3; BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2009*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2009. 692 s. ISBN 978-80-224-1103-5; BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2010*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010. 686 s. ISBN 978-80-224-1163-9; BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2011*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011. 663 s. ISBN 978-80-224-1215-5; a BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2012*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2012. 675 s. ISBN 978-80-224-1266-7.

⁷ Bližšie pozri SLANÝ, M. Vzťah finanční a ekonomickej gramotnosti. In: *Metodický portál RVP* [online]. 2009-10-15 [cit. 2017-01-09]. Dostupné na: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/6893/vztah-financni-a-ekonomicke-gramotnosti.html/>; a *Národný štandard finančnej gramotnosti* [online]. Bratislava: Ministerstvo školstva Slovenskej republiky; Ministerstvo financií Slovenskej republiky, 2008-10-30. 48 s. [cit. 2017-01-09]. Dostupné na: http://www.mpc-edu.sk/library/files/narodny_standard.pdf.

nomickej oblasti každodenne predkladané, tú správnu, t.j. takú, ktorá najlepšie odráža jeho potreby, záujmy a očakávania, a v tomto smere sa rozhodnúť. Je to „schopnosť jednotlivca vykonávať vhodné ekonomické voľby“,⁸ respektíve „spôsobilosť jednotlivca identifikovať a vyhodnocovať ekonomické možnosti vo vzťahu ku konkrétnym ekonomickým potrebám“;⁹ je to „zručnosť jednotlivca vybrať optimálne zdroje na uspokojenie svojich potrieb alebo potrieb skupiny“.¹⁰ Svojou podstatou patrí ekonomická gramotnosť medzi základné zručnosti manažéra, pričom tvorí základ jeho kompetentnosti v ekonomickom rozhodovaní a riadení.¹¹

Z hľadiska štruktúry ekonomická gramotnosť ako spôsobilosť orientovať sa v ekonomických problémoch s cieľom vybrať optimálnu alternatívu ich riešenia čerpá z dvoch skupín poznatkov, skúseností a zručností. Prvú skupinu tvorí súbor makroekonomických poznatkov, zručností a hodnotových postojov jednotlivca, ktoré sú založené na poznaní a chápaní agregátneho vývoja, vývoja a fungovania peňažného a kapitálového trhu a cenových mechanizmov (monetárna gramotnosť) a spravovania verejných financií v zmysle účtovných a daňových zákonov (fiškálna gramotnosť).¹² Druhú skupinu tvorí súbor mikroekonomických poznatkov, zručností a skúseností spojených s výberom optimálnych ekonomických riešení, uplatňovaných v každodennom rozhodovaní jednotlivca v oblasti ekonomiky.

Finančná gramotnosť ako súčasť ekonomickej gramotnosti

Pojmy finančná gramotnosť a ekonomická gramotnosť sú pojmy, ktoré sa častokrát v odbornej literatúre, ako aj v praxi prekrývajú. Z pohľadu merania ich úrovne, a taktiež z hľadiska stanovenia vzdelávacích cieľov v danej oblasti treba však medzi nimi rozlišovať. Kým pojem ekonomická gramotnosť je vymedzený širšie, pojem finančná gramotnosť sa používa

⁸ Bližšie pozri *Consumer Classroom* [online]. 2017 [cit. 2017-01-09]. Dostupné na: <https://www.consumerclassroom.eu/sk>.

⁹ Bližšie pozri ÓDOR, L. *Ekonomía z nadhľadu alebo 50 zamyslení nielen pre ekonómov*. 1. vyd. Trend Holding, 2007. 187 s. ISBN 978-80-968853-7-4.

¹⁰ Bližšie pozri SZARKOVÁ, M. *Psychológia pre manažérov*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 259 s. ISBN 978-80-7552-175-0.

¹¹ Bližšie pozri TRELOVÁ, S. a T. PERÁČEK. *Pracovné právo pre manažérov*. 2. dopln. a preprac. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2015. 171 s. ISBN 978-80-223-3852-3.

¹² Bližšie pozri PERNICA, M. a V. ŠEFČÍK. *Makroekonomická gramotnosť: Jak pochopit hospodárskou politiku státu*. 1. vyd. Praha: Ekopress, 2012, s. 18-19. ISBN 978-80-86929-82-8.

hlavne v súvislosti s osobnými financiami,¹³ pričom ho možno vymedziť ako podmnožinu ekonomickej gramotnosti, presnejšie mikroekonomickej gramotnosti, ako „... špecializovanú súčasť ekonomickej gramotnosti“.¹⁴ Vyplýva to z viacerých definícií finančnej gramotnosti, ktorú viacerí autori chápu ako schopnosť „... často spojenú s poznatkami a správnymi rozhodnutiami, ktoré sa týkajú osobných financií, respektíve ich umiestnenia a investovania“, napríklad na trhu nehnuteľností, na poistnom trhu, alebo sa týkajú odloženej spotreby/sporenia, daňového plánovania a podobne. Takto vymedzená „schopnosť“ predpokladá znalosť základných finančných pojmov a súvislostí, ako sú napríklad výpočet úroku, finančné plánovanie, fungovanie kreditnej karty, výhodné sporenie, práva spotrebiteľa, časová hodnota peňazí, atak ďalej.¹⁵ Zhodne s uvedeným vymedzuje finančnú gramotnosť aj oficiálny dokument Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky: finančná gramotnosť je „schopnosť využívať poznatky, zručnosti a skúsenosti na efektívne riadenie vlastných finančných zdrojov s cieľom zaistiť celoživotné finančné zabezpečenie seba a svojej domácnosti“. Je výsledkom ekonomického vzdelávania, ktorého ťažiskom sú financie, finančné produkty a finančné zdroje.

Schopnosť manažérov efektívne sa rozhodovať pri správe svojich peňazí predstavuje úroveň finančnej gramotnosti a je predmetom merania. Vyjadruje ju Index finančnej gramotnosti I-FiG. Medzi úrovňou finančnej gramotnosti manažérov a celkovým chodom hospodárstva existuje priamoúmerná závislosť, z čoho vyplýva, že zvyšovanie úrovne finančnej gramotnosti je dôležité pre rast národného hospodárstva každej spoločnosti. Z uvedeného aspektu prístupujú k pravidelnému zisťovaniu úrovne finančnej gramotnosti tiež orgány Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD),¹⁶ ktorá je zároveň iniciátorom úrovne fi-

¹³ Bližšie pozri SYROVÝ, P. a T. TYL. *Osobní finance: Řízení financí pro každého*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 207 s. ISBN 978-80-247-3813-0.

¹⁴ Bližšie pozri SIVÁK, R. et al. *Slovník znalostnej ekonomiky*. 1. vyd. Bratislava: Sprint dva, 2011, s. 86. ISBN 978-80-89393-45-9.

¹⁵ Bližšie pozri Finančná gramotnosť. In: *INFO – SCHOP* [online]. 2017 [cit. 2017-01-09]. Dostupné na: <http://www.bami.estranky.sk/clanky/financna-gramotnost.html>.

¹⁶ Poznámka: „Nízkou úroveň finančnej gramotnosti na Slovensku skonštatovala aj Slovenská banková asociácia, ktorá v spolupráci so spoločnosťou MVK uskutočnila v septembri 2007 prieskum finančnej gramotnosti obyvateľov Slovenska. Pri zadávaní prieskumu vychádzala z podkladov a výsledkov podobných prieskumov realizovaných v zahraničí a riadila sa odporúčaniami Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD). Cieľom prieskumu bolo zistiť úroveň finančnej gramotnosti, názor respondentov na tému finančného vzdelávania, a súčasne ich názor na aktuálnu úroveň informovanosti o finanč-

nančnej gramotnosti manažérov. Získané zistenia sa premietajú do vzdelávacích programov a projektov.¹⁷

Záver

Ekonomická a finančná gramotnosť sa v súčasných ekonomických a pedagogicko-psychologických vedách skúma ako druh základných zručností/spôsobilostí/schopností, ktoré môžu vystupovať v individuálnej alebo kolektívnej forme a ktorých šírku vymedzuje Národný štandard finančnej gramotnosti. I napriek rôznorodým názorom na ich podstatu, pri charakterizovaní ich štruktúry, obsahu a možnosti formovania ich rozvoja sa viacerí autori zhodujú a pripúšťajú, že zvyšovanie úrovne ekonomickej a finančnej gramotnosti je z hľadiska cieľov a záujmov spoločnosti potrebné a nutné. Dôraz pritom kladú na formovanie mentálnych obsahov a mentálnych obrazov, ktoré sa považujú za ich základné piliere.

Výsledky výskumov,¹⁸ ktoré sa v predmetnej oblasti uskutočnili, naznačili určitú kauzálnu závislosť medzi nízkou úrovňou ekonomickej a finančnej gramotnosti manažérov a celkovou nízkou ekonomickeo-finančnou úrovňou štátu, čo sa prejavuje celkovým ne/dodržiavaním zákonov v oblasti platenia/výberu daní, nízkou finančnou disciplínou, vysokou mierou korupcie, nárastom finančných podvodov, nárastom exekučných konaní i celej škály ďalších negatívnych javov v ekonomike, postihujúcich tak manažérov – jednotlivcov, ako aj podniky a organizácie. Uvedené javy signalizujú, že problematike ekonomickej a finančnej gramotnosti je v Slovenskej republike potrebné venovať náležitú pozornosť, a to tak v cielenom nasmerovaní v oblasti ekonomickej výchovy a vzdelávania, ako aj v oblasti mediálnej a masmediálnej politiky štátu a verejno-právnych inštitúcií, ktorých dosah na rozvoj, formovanie a zdokonaľova-

ných produktoch. Respondentmi prieskumu boli klienti bánk vo veku 18 až 75 rokov. Index finančnej gramotnosti v prieskume Slovenskej bankovej asociácie dosiahol priemernú úroveň 0,56 bodu. Jedným z dôkazov nízkej finančnej gramotnosti obyvateľov Slovenska je i množstvo podvedených občanov, ktorí v minulosti uverili nereálnym sľubom nebankových subjektov a zverili im často svoje celoživotné úspory, o ktoré väčšinou prišli.“ FABOVÁ, L. Finančné vzdelávanie a finančná gramotnosť na Slovensku. *Biatic*. 2010, roč. 18, č. 9, s. 9-11. ISSN 1335-0900.

¹⁷ Bližšie pozri *Organisation for Economic Co-operation and Development* [online]. 2017 [cit. 2017-01-09]. Dostupné na: <http://www.oecd.org/>; a *Programme for International Student Assessment* [online]. 2017 [cit. 2017-01-09]. Dostupné na: <http://www.oecd.org/pisa/>.

¹⁸ Bližšie pozri PASIAR, L. ed. *Finančná gramotnosť ako súčasť ekonomickeho vzdelávania* [CD-ROM]. 1. vyd. Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta, Katedra pedagogiky, 2011. ISBN 978-80-225-3249-5.

nie ekonomických a finančných kompetencií a zručností manažérov je podstatný. Psychologické, pedagogické a ekonomické vedy môžu svojím metodologickým aparátom prispieť k odkrytiu nielen obsahu, štruktúry a úrovne ekonomickej a finančnej gramotnosti manažérov pôsobiacich na manažérskych pozíciách v rôznych sférach hospodárskeho života Slovenskej republiky, ale aj k vymedzeniu didakticko-metodologických a psychologicky účinných nástrojov ich tvorby, formovania a rozvoja. Efektívne fungovanie ekonomiky je totiž v každom štáte do značnej miery závislé od úrovne/kvality ekonomickej a finančnej gramotnosti manažérov, ich kvalifikovaných rozhodnutí a schopností zapojenia zamestnancov do ich riešení. Zároveň tiež úroveň ekonomickej a finančnej gramotnosti podmieňuje existenciu a efektívne fungovanie štátu, ktorého obsahom a cieľom je zabezpečiť každému občanovi možnosť dosiahnuť ekonomické uspokojenie jeho potrieb v plnom rozsahu a v prijateľnom časovom limite. Preto je dôležitou úlohou dneška hľadať spôsoby, metódy a postupy zefektívňovania ekonomickeho vzdelávania a výchovy adeptov na manažérské pozície, ktorí sú absolventmi iných ako manažérskych študijných programov a študijných odborov, obzvlášť v oblasti zdravotníctva a s ním súvisiacich služieb.

Zoznam bibliografických odkazov

- BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2007*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2007. 688 s. ISBN 978-80-224-0990-2.
- BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2008*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2008. 680 s. ISBN 978-80-224-1053-3.
- BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2009*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2009. 692 s. ISBN 978-80-224-1103-5.
- BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2010*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010. 686 s. ISBN 978-80-224-1163-9.
- BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2011*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011. 663 s. ISBN 978-80-224-1215-5.

- BENKOVIČOVÁ, L. et al. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2012*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2012. 675 s. ISBN 978-80-224-1266-7.
- BONN, G. *Personalmanagement und Kreativität von Unternehmen: Der Einfluss von personalpolitischen Maßnahmen auf die Innovationsfähigkeit*. 1. Aufl. Wiesbaden: Springer, 2002. 262 s. ISBN 978-3-8244-7676-3.
- Consumer Classroom* [online]. 2017 [cit. 2017-01-09]. Dostupné na: <https://www.consumerclassroom.eu/sk>.
- FABOVÁ, L. Finančné vzdelávanie a finančná gramotnosť na Slovensku. *Biatec*. 2010, roč. 18, č. 9, s. 9-11. ISSN 1335-0900.
- Finančná gramotnosť. In: *INFO – SCHOP* [online]. 2017 [cit. 2017-01-09]. Dostupné na: <http://www.bami.estranky.sk/clanky/financna-gramotnost.html>.
- MACH, P. et al. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2005*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2005. 702 s. ISBN 80-224-0882-4.
- MACH, P. et al. *Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2006*. 1. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2006. 680 s. ISBN 80-224-0937-5.
- MATKOVČÍKOVÁ, N. Motivácia k stabilizácii mladých nadaných manažérov. In: L. ZAJAC, E. LETOVANCOVÁ, E. LISÁ a M. MACEJKA, eds. *Mladý nadaný manažér typu High-Potential v sociálnom systéme organizácie*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2011, s. 279-291. ISBN 978-80-223-3034-3.
- MATULČÍKOVÁ, M. a J. MATULČÍK. *Vzdelávanie a kariéra*. 1. vyd. Bratislava: Ekonóm, 2012. 255 s. ISBN 978-80-225-3472-7.
- Národný štandard finančnej gramotnosti* [online]. Bratislava: Ministerstvo školstva Slovenskej republiky; Ministerstvo financií Slovenskej republiky, 2008-10-30. 48 s. [cit. 2017-01-09]. Dostupné na: http://www.mpc-edu.sk/library/files/narodny_standard.pdf.
- Organisation for Economic Co-operation and Development* [online]. 2017 [cit. 2017-01-09]. Dostupné na: <http://www.oecd.org/>.
- ÓDOR, L. *Ekonomía z nadhľadu alebo 50 zamyslení nielen pre ekonómov*. 1. vyd. Trend Holding, 2007. 187 s. ISBN 978-80-968853-7-4.

- PASIAR, L. ed. *Finančná gramotnosť ako súčasť ekonomického vzdelávania* [CD-ROM]. 1. vyd. Bratislava: Ekonomická univerzita v Bratislave, Národohospodárska fakulta, Katedra pedagogiky, 2011. ISBN 978-80-225-3249-5.
- PERNICA, M. a V. ŠEFČÍK. *Makroekonomická gramotnosť: Jak pochopit hospodářskou politiku státu*. 1. vyd. Praha: Ekopress, 2012. 166 s. ISBN 978-80-86929-82-8.
- Programme for International Student Assessment* [online]. 2017 [cit. 2017-01-09]. Dostupné na: <http://www.oecd.org/pisa/>.
- SIVÁK, R. et al. *Slovník znalostnej ekonomiky*. 1. vyd. Bratislava: Sprint dva, 2011. 434 s. ISBN 978-80-89393-45-9.
- SLANÝ, M. Vztah finanční a ekonomické gramotnosti. In: *Metodický portál RVP* [online]. 2009-10-15 [cit. 2017-01-09]. Dostupné na: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/6893/vztah-financni-a-ekonomicke-gramotnosti.html/>.
- SYROVÝ, P. a T. TYL. *Osobní finance: Řízení financí pro každého*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. 207 s. ISBN 978-80-247-3813-0.
- SZARKOVÁ, M. *Psychológia pre manažérov*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. 259 s. ISBN 978-80-7552-175-0.
- TRELOVÁ, S. a T. PERÁČEK. *Pracovné právo pre manažérov*. 2. dopln. a preprac. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2015. 171 s. ISBN 978-80-223-3852-3.

Prof. PhDr. Miroslava Szarková, CSc.

Fakulta podnikového manažmentu
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava
Slovenská republika
miroslava.szarkova@euba.sk